

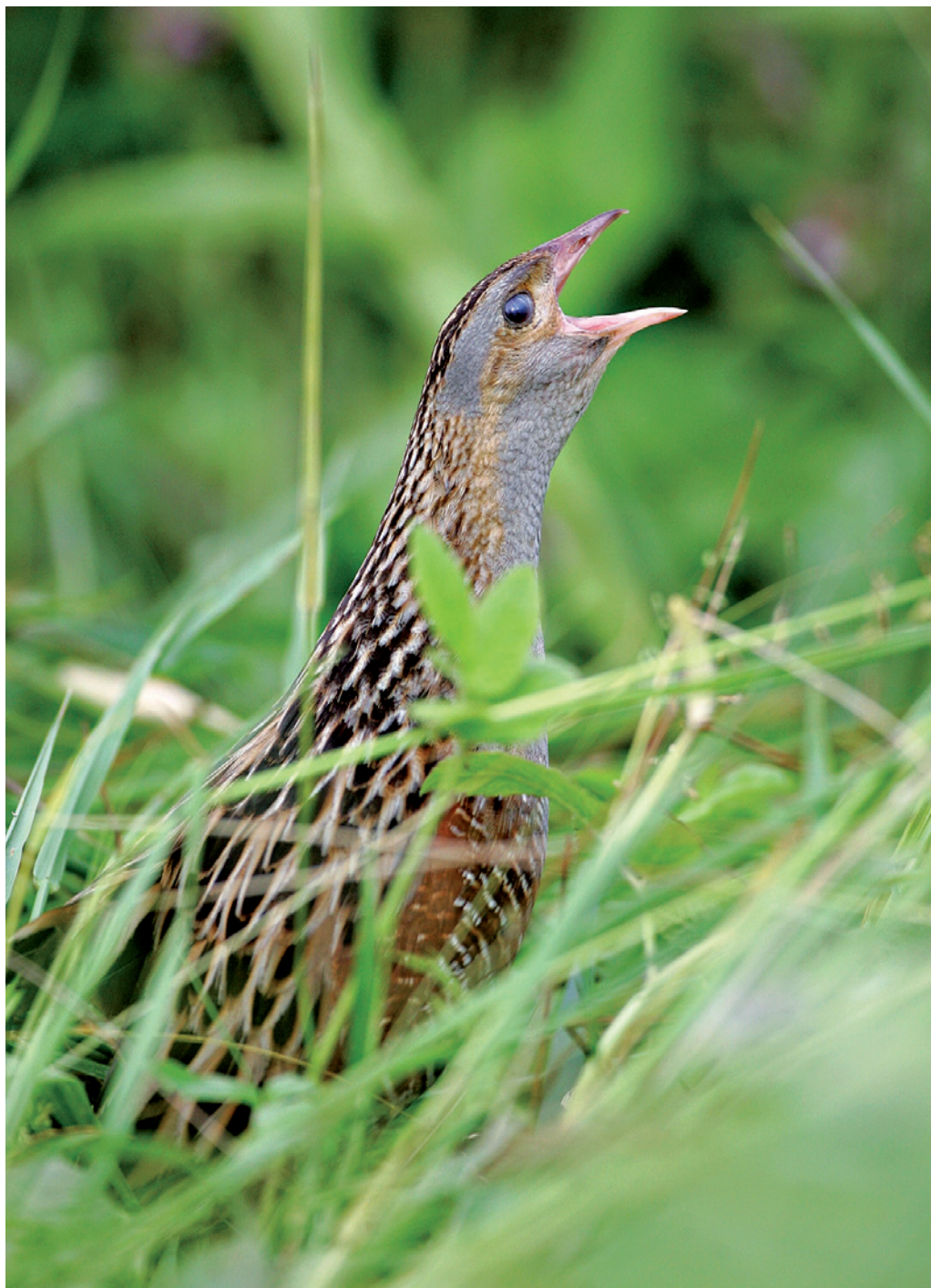
Metodické listy

pro zkvalitnění péče o chřástala polního

Martina Koubová

Chřástal polní (*Crex crex*) často obývá hospodářsky využívané lokality a může se tak snadno dostat do konfliktu se způsobem hospodaření, zároveň se jedná o druh migrující a nestálý, který není zcela striktně vázán ke konkrétním lokalitám a je do určité míry schopen využít okamžitou nabídku nejvhodnějších biotopů. Vzhledem k uvedeným specifikům je potřeba zabývat se jeho hnízdními biotopy, ale je nutné vyhnout se příliš přísnému posuzování, co je v daném případě zásah do přirozeného vývoje a co je jeho biotop. Proto je třeba brát v úvahu potenciál dané lokality v širším kontextu. Tento přístup je základem metodických listů *Posuzování zásahů ovlivňujících populaci chřástala polního (Crex crex) na území ČR*, které jsou založeny na posuzování zásahu do biotopu a populace chřástala v rámci většího, biotopově jednotného celku.

Chřástal je ze zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění (ZOPK), chráněn jako silně ohrožený, z toho důvodu je zakázáno škodlivě zasahovat do jeho přirozeného vývoje a stejně tak je chráněn i jeho biotop. Pro sjednocení přístupu k problematice posuzování zásahů do biotopu chřástala polního mezi jednotlivými regionálními pracovišti AOPK ČR vznikly metodické listy – *Posuzování zásahů ovlivňujících populaci chřástala polního (Crex crex) na území ČR*. Na jejich tvorbě se podíleli odborníci věnující se dlouhodobě problematice chřástala nejen z řad pracovníků AOPK ČR, ale také externisté – Jan

Chřástal polní patří mezi celosvětově ohrožené druhy. V ČR je předmětem ochrany v 10 ptačích oblastech.

Foto Petr Šaj

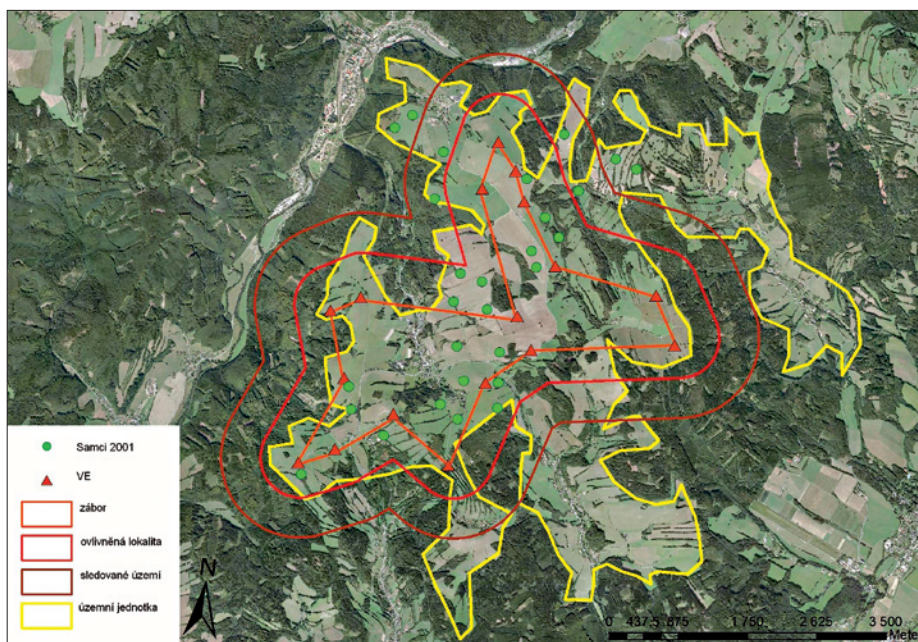
Hora a Václav Zámečník z České společnosti ornitologické.

Metodické listy mají především sloužit jako odborný podklad pro stanovení intenzity zásahů do biotopů chřástala polního. Mohou být též využity při tvorbě odborných stanovisek a znaleckých posudků pro hodnocení zásahů do jeho biotopu prováděného regionálními pracovišti AOPK ČR. Přestože nemají přímou vazbu na výkon státní správy (řízení dle § 56 zákona, hodnocení dle § 45i zákona a biologické hodnocení dle § 67 zákona), mohou být využity jako odborná podpora. Informace a postupy v nich uvedené mohou posloužit také jako podklad pro posuzování kvality zpracovaných naturových a biologických hodnocení, kterým by měla být, vzhledem k jejich významu pro ochranu nejen chřástala polního, věnována odbornými pracovišti AOPK ČR patřičná pozornost.

Informace o druhu

Metodické listy pro hodnocení vlivů změrů na populace chřástala polního zohlednily poznatky z biologie a ekologie. Znalosti o fungování druhu, zejména vývoj populační četnosti, hnízdní biologie, biotopové preference, distribuce na hnízdištích, migrační aktivity apod., jsou podstatou následné praktické ochrany. Úvodní kapitoly upozorňují na specifika druhu, která mohou snadno vyvolat konflikt se způsobem hospodaření. Prostředím chřástala jsou především extenzivně a nepravidelně obdělávané louky, a také dlouhodobě nekosené louky. Důležitým faktorem je přítomnost mokřin, pramenišť a drobných krajinných struktur (kamenné snosy, vrbové křoviny apod.), které po případném pokosení luk poskytují vhodná refugia. V menším množství je chřástal zjišťován také v polních kulturách (jetel, vojtěška, obilí), na úhorech a ruderalních stanovištích, výjimečně i na lesních pasekách. Rozhodující je výška přízemní vegetace nad 20 cm, která poskytuje dobrý kryt, a její poměrně nízká hustota, která chřástalům umožňuje pohyb. Podrobněji BÜRGER *et al.* (1995), HUDEC & ŠTASTNÝ (2005) a ŠKLÍBA & FUCHS (2002).

Počet volajících samců se na jednotlivých lokalitách v průběhu hnízdní sezony dost výrazně mění. Důvodem je vysoká nestálost samců na lokalitě, spojená se sociálním systémem druhu, ale také kosení a pastva hnízdních biotopů. Samci obsazují teritoria a hlasitým voláním lákají samice. Párové pouto je krátkodobé (průměrně 7–10 dnů). Po snesení prvních vajec samci samice opustí a lákají další samice buď v okolí, nebo se mohou přemístit až stovky kilometrů od místa prvního hnízdění. Na vejcích sedí a o mláďata pečují pouze samice. Mláďata z prvního hnízdění opouštějí, když je jim zhruba 12 dnů, a pak vytvářejí pár s dalším samcem a snášíjí druhou snůšku. Chřástalo-

Obr. 1 Případová studie: záměr větrný park Kopřivná

vé polní na hnízdiště přilétají koncem dubna a v květnu, odlet na zimoviště probíhá v září až říjnu. Podrobněji SCHÄFFER (1999) a HUDEC & ŠTASTNÝ (2005).

Mezi faktory, které nejvíce ohrožují chřástala polního a jeho biotop, patří **intenzifikace lučního hospodaření a změna zemědělského využívání trvalých travních porostů (TTP)** – hnojení, odvodňování, dosévání porostů způsobuje změnu struktury vegetace, dochází ke vzniku hustého a jednotvárného vegetačního pokryvu, který je pak jako stanoviště druhu nevyhovující. Největší hrozbu představuje nevhodný způsob

seče, která díky výkonnosti a velkému záběru moderních žacích strojů probíhá ve velmi krátkém období. Na rozsáhlých plochách tak dochází nejen k větším přímým ztrátám na hnízdech, mláďatech (při kosení od kraje do středu uhynou až dvě třetiny přítomných kuřat, které mají díky vysoké pojezdové rychlosti žacích strojů sníženou šanci na únik (TYLER *et al.* 1998), a dospělých ptácích, ale i ke snížení potravní nabídky a možností úkrytu. Tento fakt navíc umocňuje přechod od senáže k siláži, která díky časnějšímu termínu kosení ještě více snižuje úspěšnost hnízdění. Také intenzivní pastva likviduje ne-

Obr. 2 Enkláva

Obr. 3 Soustava enkláv

zbytný vegetační kryt, dobytek se na pastvinách s oblibou soustřeďuje na prameništích nebo v mokřinách a rozdupe vegetaci, která je oblíbeným stanovištěm chřástalů.

Zábory a fragmentace biotopů – následkem narůstající dopravní infrastruktury a rozvojových projektů (výstavba, průmyslové objekty, rozvoj obcí, rekreační a sportovní areály, větrné a fotovoltaické elektrárny apod.) dochází k trvalé ztrátě vhodných biotopů. Následně dochází k nepřímému ovlivnění okolních biotopů např. v důsledku změny vodního režimu, nadměrnému hlukovému a světelnému znečištění. Fragmentace krajiny zároveň způsobu-

je bariérový efekt, který může vést ke zvýšenému riziku kolizí jedinců chřástala s dopravními prostředky, vedením vysokého napětí a s dráťnými a pletivovými oploceními.

Upuštění od hospodaření – stejně jako intenzivní zemědělská výroba může přírodě uškodit i lidská nečinnost. Krátkodobé omezení zemědělské činnosti obvykle zvýší rozvoj avifauny, jak to dokládá nárůst početnosti chřástala polního, tuhýka obecného nebo strnada lučního v podhorských a horských oblastech po roce 1990, avšak s postupující sukcesí tyto druhy postupně mizí. Rychlost sukcese na opuštěných zemědělských po-

zemcích závisí na místních podmínkách (klima, podmáčení, živiny).

Predace – hrozbou pro chřástala polního jsou i vysoké stavy lišek, prasat divokých, domácí kočky a psi potulující se v okolí lidských sídel, při kosení jsou to i ptačí predátoři (např. čápi, krkavci a vrány).

Metodika posuzování zásahů

Metodika stanovuje postup posuzování jednotlivých záměrů. Pro účely metodických listů byly záměry, které mohou ovlivňovat populaci chřástala polního, rozděleny do čtyř hlavních skupin: 1) sídelní výstavba, výstavba rekreačních a sportovních zařízení; 2) pozemní komunikace; 3) větrné elektrárny a 4) hospodaření na pozemcích. Pro všechny typy záměrů jsou uvedeny potenciální negativní vlivy, podklady potřebné pro jednotlivá posouzení významnosti vlivu, upozornění na specifika jednotlivých záměrů a postup hodnocení.

V metodických listech jsou uvedeny hlavní parametry pro hodnocení a doporučení, jak s těmito parametry pracovat. Následné závěry jsou ovšem vždy na hodnotiteli, protože vyplývají z konkrétních situací a zohledňují místní podmínky. Součástí metodických listů je tabulka pro hodnocení významnosti vlivů záměrů, pomocí které lze ohodnotit jednotlivé záměry (tabulka na str. 8). Použití metodického postupu dále osvětlují konkrétní případové studie (obr. 1).

Mezi základní parametry pro hodnocení jednotlivých záměrů patří vymezení území pro určení významnosti vlivu v metodice pracovně nazvané „územní jednotka“. Pro potřeby metodiky se jedná o území s minimální rozlohou 12,5 km² (tj. rozloha, kterou lze zkontrolovat bez vynaložení nadměrného terénního úsilí, obvykle v průběhu jedné noci). Vymezené území lze charakterizovat třemi základními typy: a) enkláva, kterou tvoří celek vhodných biotopů ohraničený lesem, zástavbou či jinak o minimální šířce 500 m (obr. 2); b) soustava menších enkláv (obr. 3); c) jinak vymezené území – plošné záměry v krajině bez struktur, umožňující jednoznačné vymezení územní jednotky. Za územní jednotku se podle charakteru krajiny zvolí kruh o poloměru 2 km (= 12,5 km²) nebo polygon s minimální rozlohou 12,5 km² (obr. 4). Dále je nezbytné v rámci územní jednotky stanovit „sledované území“; jde o území s předpokládaným vlivem záměru na chřástala polního, jeho velikost se mění podle charakteru záměru. V něm je nutné ještě blíže specifikovat ovlivněnou plochu/vzdálenost, na kterou působí hlavní vliv/vlivy dotčeného záměru (viz obr. 1).

Vlivů, které mohou působit na chřástala polního, je mnoho, pro potřeby metodických listů jsou mezi ně zařazeny fragmentace biotopu nebo populace, rušení v okolí a mortalita. Rozhodující pro posouzení

Obr. 4 Územní jednotka v krajině bez struktur umožňujících její vymezení

Tabulka Pomocná tabulka pro hodnocení významnosti vlivů záměrů
(významnost parametrů: 0 žádná či zanedbatelná, + střední, ++ vysoká)

Parametr	Kategorie	Významnost
Rozloha záboru	do 1 ha	0
	> 1–10 ha	+
	> 10 ha	++
Doba trvání vlivu	krátkodobý jednorázový	+
	každoročně po část doby přítomnosti druhu	+
	každoročně po celou dobu přítomnosti druhu	++
	trvalá ztráta biotopu	++
Výsledek vlivu záměru na lokalitu/ populaci	zánik lokality	++
	fragmentace biotopu/populace	
	• žádná nebo zanedbatelná	0
	• značná periodická	+
	• značná trvalá	++
	rušení v okolí	
	• žádné nebo zanedbatelné	0
	• intenzivní nepravidelné	+
	• intenzivní trvalé	++
Pravidelnost výskytu	mortalita	
	• žádná nebo náhodná	0
	• obtížně kvantifikovatelná	+
	• vysoká	++
	výskyt poprvé	
	• přechodné (dočasné) podmínky	0
	• s dlouhodobou perspektivou	+
	nepravidelný	+
	pravidelný	++
Početnost v ovlivněné lokalitě	nízká (1–2 ♂♂)	+
	střední (3–4 ♂♂)	+
	vysoká (≥ 5 ♂♂)	++
Lokalizace v územní jednotce	izolovaná lokalita	+
	na okraji souvislého výskytu	+
	uvnitř spojitého výskytu	++
Početnost populace v územní jednotce	nízká (do 5 ♂♂)	0
	střední (6–14 ♂♂)	+
	vysoká (≥ 15 ♂♂)	++
Kumulativní vlivy	žádné	0
	málo významné	+
	významné	++

je ale také délka trvání vlivu: posuzovatel rozdílně hodnotí krátkodobé jednorázové vlivy typu konání hromadné akce nebo každoročně se opakující vliv či trvalý vliv v důsledku ztráty biotopu. Pro posouzení je nezbytné mít informace o pravidelnosti výskytu druhu (z důvodu jeho vysoké nestálosti na lokalitě). Rozhodující pro vyhodnocení je pak lokalizace ovlivněné lokality v územní jednotce, početnost druhu v ovlivněné lokalitě a významnost územní jednotky, která se posuzuje ve vztahu k celostátní populaci (1500–1700 „párů“, ŠTASTNÝ *et al.* 2006). Za významnou početnost se považuje ≥ 1 % minima celostátní populace (tj. 15 volajících samců). V neposlední řadě je nutné identifikovat kumulativní vlivy. Přestože hodnotitel pracuje s konkrétními výše uvedenými parametry, jeho závěry budou lokalitu od lokality rozdílné, protože je povinen do svého hodnocení zohlednit místní podmínky.

Věříme, že takto ucelený návod přispěje ke sjednocení přístupu k problematice posuzování zásahů do biotopu chřástala polního.

*Autorka pracuje na ředitelství AOPK ČR
v Sekci ochrany přírody a krajiny*

SUMMARY

Koubová M.: Methodology for Improving the Corncrake Management

Aiming at integrating various approaches applied by the individual regional branches in assessing measures influencing the Corncrake (*Crex crex*) populations, the Nature Conservation Agency of the Czech Republic (NCA CR) developed a methodology on that issue. It can be used for issuing expert opinions and authorized expert opinions for assessing human impacts on the Corncrake habitats, which are prepared by the NCA CR's regional branches. Although the documents are not directly related to performing state/public administration pursuant to Act No. 114/1992 Gazette on the Protection of Nature and the Landscape, as amended later (administrative procedure pursuant to Article 56, opinion on possible significant effects on a European Union's Natura 2000 ecological network site pursuant to Article 45i and biological assessment pursuant to Article 67), they can be used as a technical/expert background. Information, procedures and techniques included into the methodology can also be a background for assessing the quality of opinions on possible significant effects on a Natura 2000 site and biological assessments. Due to the importance of the assessments not only for the Corncrake protection, the NCA CR should pay proper attention to them.